

Svetová hospodárska kríza

Niekedy koncom septembra 1929 jeden britský politik, o ktorom si znali mysleli, že ja za horizontom svojej politickej kariéry, nakúpil burzové akcie, ktoré mu priniesli veľký zisk, s ktorým sa rýchlo pochválil aj svojej manželke. Aj keď tento politik bol známi svojou prezieravosťou a dokonalou intuíciou, nedokázal odhadnúť, čo sa bude diať po 29. októbri 1929. Ten, o kom bola reč bol Winston Churchill a tou udalosťou bola bližiac sa svetová hospodárska kríza.

Čo sa stalo?

Problémom vzniku krízy bola, okrem iného neopodstatnená **viera ľudí v to, že prosperita**, ktorá začala počas vojny **pretrvá naďalej**. K ďalším príčinám vypuknutia tejto dovedy aj doposiaľ najrozsiahlejšej, najhlbšej a najvleklejšej krízy patrili „nafúknuté“ ceny akcií, vznik pochybných akciových spoločností, dobrodružná úverová politika bánk. Je nepochybné, že **podiel na vzniku krízy mala vojnová konjunktúra**, ktorá vyprodukovala nadvýrobu, ktorá nerešpektovala vzťah dopytu a ponuky. Predkrízový vojnový rast ekonomiky pôvodne viedol k rastu hodnoty akcií, s ktorými však postupne začali špekulovať okrem obchodníkov a politikov dokonca aj liftboyovia a chyžné z hotelov. Tieto špekulácie nakoniec viedli k tzv. „**čiernemu piatku**“ – **25. október 1929**, kedy došlo

„Black Friday“ na Wall Street (25. október 1929)

ku **krachu na newyorskej burze**. Náhly krach spôsobil, že mnohí významní makléri spáchali samovraždy. Neskôr koloval vtip patriaci do kategórie najčiernejšieho humoru: *keď si niekto vtedy najímal izbu v hoteli, recepčný sa ho nezabudol opýtať, či si ju neželá na vyššom poschodí, aby skok z okna bol potom naozaj smrteľný*.

Táto **kríza zasiahla všetky odvetvia národných hospodárstiev**, ale začala sa vo finančníctve a automobilovom priemysle. Kým predošlé krízy spôsobili pokles produkcie o 7%, teraz bol **pokles výroby v priemere na hranici 30%**. V Nemecku poklesla produkcia o 40% a v USA dokonca o 46%. Pokles celosvetovej výroby sa prejavil aj v počte **nezamestnaných**, ktorých počet sa pohyboval **okolo 40 miliónov**. Fenoménom krízy v oblasti zamestnanosti sa stala tzv. **polozamestnanosť**, kedy sa do práce chodilo len zopár dní v týždni na niekoľko hodín. Kríza priniesla aj pokles reálnych miezd priemerne o 35%, čo vyvolávalo časté štrajky, demonštrácie a sociálne nepokoje.

Na začiatku stál Herbert Hoover

Historik Paul Johnson uplatnil na Hoovera staré latinské heslo: „*Omnium consensu capax imperii nisi imperasset*“ („*Všetci by ho boli považovali za schopného vládára, ak by nebol býval vládol*“). Do vysokej politiky vstúpil ako **minister obchodu v roku 1920** a vytvoril okolo seba zdanie, že na hospodárskom pokroku Ameriky, ktorý jej závidel celý svet, nesie najväčší podiel práve on. **Obchodná politika USA** bola v tej dobe **založená na čo najvyšších spotrebiteľských úveroch**; spotrebiteľia sa čoraz viac zadlžovali, pretože kupovali hlavne tovar dlhodobej spotreby (autá, domy etc.), ktorý je aj v súčasnosti charakteristikou prosperity. Takýto druh obchodnej politiky spôsobil, že na konci 20. rokov predstavovali dlhy domácností za poskytnuté úvery okolo 6, 5 miliardy dolárov (napríklad úvery na kúpu áut tvorili z celkovej výšky hodnotu 1, 25 miliardy dolárov). A práve tu sa prejavil jeden z najväčších paradoxov modernej Ameriky, a síce nesúlad medzi sloganmi a každodennou realitou.

V marci 1929 sa Hoover stal prezidentom a pomaly sa začali prejavovať aj prvé príznaky ekonomickej krízy. Nikto však nečakal, že problémy sa prehĺbia tak rýchlo a s takou intenzitou. Tak ako pred niekoľkými rokmi bol Hoover považovaný za strojcu ekonomických úspechov, teraz bol označovaný za hlavného pôvodcu katastrofy. Na začiatku roku 1932 bolo v USA 15 miliónov nezamestnaných, zbankrotovalo vyše 5 000 bánk a vyše 32 000 súkromných spoločností. Národný dôchodok USA klesol z 80 miliárd dolárov v roku 1929 na 40 miliárd dolárov v roku 1932. V tejto dobe „*Hooverova perina*“ boli staré noviny, „*Hooverove vozy*“ staré autá, do ktorých zapriahali mulice, „*Hooverove zástavy*“ vyvrátené prázdne vrecká a brlohy obývané rodinami nezamestnaných niesli názov „*Hooverville*“.

Herbert C. Hoover

Pokusy o riešenie krízy

F. D. Roosevelt

Jedným z pokusov o zvrátenie stavu bola **politika nového prezidenta – F. D. Roosevelta**. Hneď po jeho nástupe sa uskutočnilo **tzv. sto dní reforiem**, ktoré mali zmierniť dopady krízy. Na druhej strane je pravdou, že reformy sa uskutočnili v čase, keď sa krízová ekonomika odrážala od povestného „dna“ a pomaly sa zotavovala. Kongres prijal viacero Rooseveltových návrhov zákonov na ozdravenie ekonomiky. Súbor týchto návrhov je známy pod názvom **New Deal** (Nový údel) a obsahoval zákony, ktoré sa týkali všetkých oblastí hospodárskeho života.

K zákonom, ktoré boli prijaté paril napríklad zákon zakazujúci vývoz zlata a striebra z krajiny, dokonca aj jeho vlastníctvo súkromnými osobami. Ďalším zákonom bol tzv. *Emergency Banking Act*, ktorého cieľom bolo ozdravenie bankovníctva a likvidácia neschopných bánk. Jeho súčasťou bola aj **štátna kontrola obehu financií**. Zároveň bankové vklady obyvateľov získali štátnu záruku. Štát intervenoval aj v prospech drobných podnikateľov. Súčasťou novej legislatívy boli aj **sociálne zákony**, ktoré zakotvovali

kolektívne zmluvy, dĺžku pracovnej doby, podpory v nezamestnanosti, sociálnu starostlivosť. Legislatíva upravovala aj **zamestnávanie žien a mladistvých**.

Zákon v oblasti poľnohospodárstva a potravinárstva upravoval (zvyšoval) ceny potravín tým, že obmedzoval ich výrobu. Zároveň boli **stanovené aj výrobné kvóty** a obmedzený neefektívny konkurenčný boj.

F. D. Roosevelt sa v svojej hospodárskej politike **opieral o zásady štátnych zásahov do ekonomiky**, ktoré vypracoval **John Keynes** pred koncom prvej svetovej vojny. Aj napriek jeho autorite, neboli tieto jeho názory pred krízou akceptované. **Podstatou jeho teórie sú štátne zásahy do fiškálnej a monetárnej politiky**, ktoré majú zmierniť nepriaznivé dopady ekonomických výkyvov.

J. M. Keynes

Reakcie na krízu

Aristide Briand

Vzhľadom na to, že ekonomická kríza zasiahla aj Európu (výnimku tvoril ZSSR, kde kríza nevypukla), na daný stav reagovali aj jednotlivé európske politiky. **Francúzsko** sa snažilo zachovať **status quo** opierajúc sa o výsledky Parížskej mierovej konferencie, čo bolo za daných okolností už nereálne. Ministerský predseda francúzskej vlády **Aristide Briand** **navrhoval vytvorenie Európskej federatívnej únie** s pomenovaním **Paneurópa**, ktorá by mala spoločný trh a zabezpečovala by kolektívnu bezpečnosť, ktorá bola primárne namierená proti nemeckým cieľom vytvoriť tzv. Mitteleurope.

Nasledujúci premiér **André Tardieu** navrhol piatim stredoeurópskym a balkánskym krajinám spoluprácu s cieľom hospodárskeho zblíženia na princípe hospodárskych výhod (**Tardienov plán**). Tieto krajiny mali rokovať najprv medzi sebou a až potom s mocnosťami, pričom sa Francúzsko zaviazalo poskytnúť im aj potrebné financie. Takúto politiku však kategoricky odmietla Veľká Británia, Taliansko aj Nemecko. Tento plán bol pokusom Francúzska o udržanie svojho vplyvu o viacerých krajinách aj po vojne.

Na krízu zareagovalo aj samotné **Nemecko**, ktoré **ponúklo Rakúsku** v roku 1931 **spoločnú colnú úniu**, ktorej cieľom bolo získanie vplyvu v strednej a juhovýchodnej Európe.

OTÁZKY NA OPAKOVANIE:

1. Uved'te dátum vypuknutia svetovej hospodárskej krízy.
2. Charakterizujte svetovú hospodársku krízu.
3. Čo môžeme považovať za ekonomické príčiny vypuknutia krízy?
4. Ako konkrétne sa prejavila kríza v hospodárstve?
5. Kto bol prezidentom USA v čase vypuknutia krízy?
6. Uved'te mená dvoch najvýznamnejších predstaviteľov politiky a ekonomiky, ktorí sa pokúšali vyriešiť krízu.
7. Vysvetlite podstatu plánu New Deal.
8. Vysvetlite podstatu ekonomickej teórie Johna Maynarda Keynesa.
9. Uved'te ako reagovalo na hospodársku krízu Francúzsko.
10. Charakterizujte tzv. Tardienov plán.

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť, projekt je spolufinancovaný zo zdrojov ES – „Investícia do Vašej budúcnosti“
Učíme sa pre život, 1. 10. 2009 Kód ITMS projektu: 26110130243

